

ПРАВОСЛАВНО ЛЕЧЕЊЕ НАРКОМАНИЈЕ

Ања Абрамовић*
Нови балканолошки
институт,
Београд

Апстракт: Тема чланка је лична историја о зависности и социјално окружење које лечи кориснике дроге. Породична подршка у овом случају није довољна, па се религија и разговори са стручним лицима виде као кључни аспекти овог процеса. Аутори данас најчешће користе анализу наратива у проучавању болести зависности. Наратив је битан зато што сазнајемо причу из прве руке која нам говори о болести зависности, кризи, породици и стигми. Подршка и разговори стручних лица помажу да зависник превазиђе и заборави кризу, стекне поуздање и посвети се успешно школи, послу и родитељству. Зависници изграђују нов идентитет и стижу самопоуздање. Осим тога, многи од њих желе да се крсте и иду у Цркву. Неки од зависника се лече у болници, други у кућном пријвору или викендици, а трећи посећују манастире.

Кључне речи: дрога, рурално, породица, лечење, заштитни фактори.

Увод

Лоше социјално окружење ствара потенцијалне кориснике дроге. Породична подршка у овом случају није довољна, па се разговори са стручним лицима или религијским функционерима виде као кључни аспекти овог процеса. Аутори данас најчешће користе анализу наратива у проучавању болести зависности. Наратив је битан зато што сазнајемо причу из прве руке која нам говори о болести зависности, кризи, породици и стигми. Подршка и разговори стручних лица помажу да зависник превазиђе и заборави кризу, стекне поуздање и посвети се успешно школи, послу и родитељству. Зависници изграђују нов идентитет и стижу самопоуздање. Осим тога, многи од њих желе да се крсте

* maanjaabramovic@gmail.com.

и иду у Цркву. Неки од зависника се лече у болници, други у кућном притвору или викендици, а трећи посећују манастире. На интернету се могу наћи веб-сајтови о приватним болницама и институтима за менталне болести који се баве овом врстом социјалних проблема.¹ Ове установе нуде тестове за зависнике и њихове породице ради установљивања у ком стадијуму се зависник налази. Тестови омогућавају родитељима да схвате да ли они пружају подршку или чине ствари горима од тренутног стања. Једна од родитељских грешака је давање новца уместо започињање лечења. Ако се тест положи особа је у стању да да социјалну помоћ зависнику. Ако пријатељ мисли да ће узимањем дроге схватити зависника и помоћи му, пре ће се он(а) навући, него што ће помоћи. Ова сакривена популација прича причу да наркоман није модеран грађанин Београда, како мисле тинејџери, већ болесник на ивици своје егзистенције (Жикић 2006).

Методологија

Наративни приступ нам омогућава да чујемо и разумемо како зависници доживљавају бивши стигма-идентитет и како доживљавају нови идентитет утемељен на конверзацији. Информанти живе у Земуну, на Новом Београду и на Врачару. Неки од испитаника су живели у Ужицу и Суботици, али су због факултетских обавеза прешли у Београд. Остали живе у Батајници и Панчеву, али су послом условљени за свакодневну посету Београда. Узорак се састоји од 4 девојке, 8 младића и једног родитеља. Неки од испитаника су корисници марихуане, други су пробали хероин неколико пута, трећи користе хероин помоћу фолије и четврти су интравенски корисници дроге. Ових 13 аутобиографских прича са зависницима, излеченима и родитељима дају нам увид у зависност и опоравак. Испитаници су користили марихуа-

¹ Болнице: <http://www.drajzerova.org.rs>; <http://www.lecenjezavisnosti.rs/opis-zavisnosti-1>; <http://www.soscentar.com>; протективни и ризични фактори: http://www.drajzerova.org.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=22&Itemid=38; Водич за родитеље: http://www.drajzerova.org.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=70&Itemid=60; исправни постуци и грешке родитеља: http://www.drajzerova.org.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=21&Itemid=37; заблуде и истине: http://www.drajzerova.org.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=26&Itemid=42; DrugFacts : High School Youth Trends: <http://www.drugabuse.gov/publications/drugfacts/high-school-youth-trends>; *Addiction – Journal of Society for the Study of Addiction to Alcohol and Other Drugs*: <http://www.addictionjournal.org>; исповест пацијената: <http://www.refindyourway.com/lang/sr/cat/68/id/85/Ispovesti-pacijenata.html>; зависност од секса: <http://www.refindyourway.com/lang/sr/cat/65/id/141/Seksualna-zavisnost.html>.

ну, екстази, спид, АСІД и хероин. Једна испитаница је била у кућном притвору годину дана током лечења, троје се скинуло на суво, један је отишао у манастир, а неки су и даље корисници дрога. Сваки интервју је вођен појединачно или са зависником или са родитељем без присуства детета. Сваки од испитаника је причао своју причу без временског ограничења, мада сам постављала нека питања или их наводила да мало боље објасне неке појмове. Неки су причали приче веома другарски отварајући се кроз, други су причали радије о туђим 'гресима', мада ми нешто ипак говори да су причали о себи, некима је било непријатно па су скратили одговоре што су више могли. Најстарији испитаник је имао 45 година, а најмлађа испитаница 23. Испитаници не би причали о халуцинацијама, да их нисам замолила да открију вео и са тих кратких прича. Требало би обратити пажњу да се ова студија ипак бави 'лакшим' зависницима од дроге, за разлику од других аутора који су се бавили само интравенским корисницима дроге (Жикић 2006; Sremac 2008). Резултати ће показати како информанти доживљавају своја два идентитета, као и како два социокултурна окружења утичу на њих. Њихова имена нећу наводити, а сматрам и да су псеудоними непотребни, зато што бих тим именима опет улепшала наше јунаке.

Болест зависности

Институт за ментално здравље (ИМН), Beck Institute for Cognitive Behavior Therapy (BICBT) и National Institute on Drug Abuse (NIDA) дефинишу коришћење дроге као болест, односно оштећење мозга уз зависност од одређене супстанце без размишљања о последицама.² Коришћење дроге делује на мозак на начин да он не извршава функцију како би требало. Зависност се дефинише као деструктивно понашање и нефункционисање мозга, што изазива стигму. Заштитни фактори су породица, школа, религија, професори, спортисти и пријатељи. У супротном се ризикује: сиромаштво, необразованост, деструктивна музика, дружење уз толеранцију лоших ствари, хладноћа и ћутање у породици. Потенцијални зависници су или превише изолована и ћутљива деца или превише агресивна деца, без стечених радних навика и толеришу алкохол/цигарете/дрогe. Родитељи ће осигурати дете ако га науче да после обавеза и своје слободно време искористи на леп и креативан начин. Ако родитељи не заштите дете на време касније могу да упадну у проблеме које је потребно лечити у болници и уз социјалну

² <http://www.imh.org.rs>; <http://www.drugabuse.gov>; <http://www.beckinstitute.org>.

помоћ. Ако дете уђе у свет наркотика потребна је социјална подршка да би се из тог света изашло (Sremac 2010: 57).

Наратив и идентитет

Аутори који су проучавали болест наркоманије код нас су бројни антрополози, психолози, социолози и теолози (Жикић 2006 ; Pavlović i dr. 2006; Sremac 2008; Sremac & Radić 2010; Sremac & Mijić 2011). Бојан Жикић у својој књизи *Антропологија АИДС-а* приказује квалитативно антрополошко истраживање међу интравенским корисницима дроге вулнерабилним на крвно преносиве болести. Он указује на праксу убризгавања хероина која потенцијално доприноси ширењу АИДС-а. Аутор се бави прибором за убризгавање дроге, интерперсоналном интерактивношћу зависника, контролом ризика, физичким и социјалним окружењем. У поглављу „Ризично окружење“ напомиње да такво окружење специјализује ризично понашање у физичком и социокултурном смислу (Жикић 2006: 138). Сви аутори су се определили за анализу наратива/дискурса. Лична прича нам помаже да чујемо шта информант има да нам каже из прве руке. Наратив нам помаже да чујемо шта ће нам испитаници рећи о својој психичко-физичкој причи. Лични наратив је комуникацијски чин. Зависници осим кризе за дрогом имају и кризу сопственог идентитета и наратива, сматрајући сопствени живот испразним и без животног заплета.

Па ја сам то радила због приче, да постоји нека прича у мом животу.

Наративна перспектива се фокусира на лични идентитет који се описује у причи. „Људска бића су створења која причају приче из онтолошког стања друштвеног живота“ (Sremac 2010: 52). Наратив је повезан са идентитетом у смислу да оно што испитаник прича у ствари ствара идентитет. Његов наратив је у ствари његов идентитет. Наратив је прича која се изнова понавља и мења, а самим тим и идентитет испитаника који мења себе кроз своју причу. Наративни идентитет се дефинише као врста идентитета који се стиче посредовањем наративних функција (Sremac 2010: 53). Наратив може бити историјски или фиктиван. Једно од најстаријих значења дискурса односи се на процес расуђивања и односи се на говорну размену између људи. Аутори Јелена Павловић, Владимир Циновић и Николета Милошевић сматрају да овај дискурс омогућава да се о испитаницима говори као о ментал-

но поремећеним особама и у складу са тим се подвргавају друштвеној пракси (Pavlović i dr. 2006). Дискурс менталне болести представља систем исказа који омогућавају настанак халуцинације. Свака прича има почетак, средину и крај и због тога се наратив одређује и као дискурс који повезује одређен ток догађаја (Pavlović i dr. 2006: 369; Sremac 2010:54). Наративни психолози овај појам одређују као причу о следу неколико догађаја који су значајни како за проучаваног, тако и за оног који проучава. Прича углавном почиње неким инцидентом са којим личност није могла да се помири: негативна реченица (Ова школа није обавезна), негативно дело (разочараност), недостатак нечега (стамбеног простора, новца или хране) или смрт члана породице. Зависник почиње да узима дрогу учесталије док се не деси нешто још трагичније (покушај убиства зависника или оверавање пријатеља) или нешто позитивније (добри друг открива родитељима истину о зависности детета или могућност организовања изложбе у Паризу). Зависници којима се десило нешто позитивно, аутоматски се скидају 'на суво', док се зависници којима се дешавају негативнији догађаји окрећу институцијама за лечење наркоманије. Чињенични искази испитаника подразумевају узрочност, односно узрочно-последичну везу. Добре приче (лажи) су средство за убеђивање других. По речима аутора Срђана Сремца заплет је покрет који причу приводи крају (Sremac 2010: 53). Током периода криза појединцима је потребна стручна подршка у болницама. Тада психолози и психијатри покушавају да промене личну причу зависника како би исти осетили пуноћу свог идентитета и смисла живота. Стручна лица су неки вид замене за родитељске приче које нису причане или довршене због распада породице. Стручна лица преузимају родитељски наратив који није испричан на време покушавају да створе психичко благостање које је урушено лошим или никаквим односима или траумама у породици или околини. Психолози или духовници покушавају да открију која је траума изазвала преокрет у појединцу. „Претварање негативних догађаја у позитивне промовише ментално здравље и благостање“ (Sremac 2010 :55). Испитаници објашњавају како је прича почела.

Први дан кад сам дошао у средњу школу професорка је рекла: „Ова школа није обавезна!“ „То!“ рекао сам и одмах сам купио пуну шаку лекова!

Био је одличан ђак и ишао је на такмичења из математике. Неко је причао на часу и професорка је прозвала њега. Он није причао него њих двоје из њега.

Поставила му је питање које није знао и уписала му један. Почео је да једе папир из свеске и престао да учи. Само је играо баскет, пушио траву и ишао на журке.

Он је завршио гимназију лако, рекао је да ће се једну годину одморити и још увек се одмара.

Стручњаци у приватним клиникама покушавају да из негативних догађаја прикажу и позитивну страну која зависнике враћа на прави пут.

Она је јако добра жена, она није смела да показује осећања, сажалила се и рекла ми да заледим годину.

Пре лечења зависници себе доживљавају негативно, а лагање, варање и крађе се доживљавају као врлине.

Ма ја сам џанки, џанки.

(...) Мораш да научиш да лажеш и крадеш.

После блока разговора испитаници себе доживљавају позитивно и поносни су на свој нови идентитет.

Ма могла сам шта сам хтела!

Реконструкција биографије помаже бившим зависницима у здравом размишљању. Код зависника који се лече у манастирима социјалну подршку пружа игуман који за време исповести разговара и разрешује их од греха и трауматичних ситуација. У оба случаја се личност враћа на раније ставове и размишљања која су важила пре иницијације у свет дроге. Болест зависности проузрокује кризу наратива и идентитета. Стигма је урушен идентитет којим се носилац истог аутоматски обележава од осталог друштва. У зависности од личних способности зависници примају лакше или теже помоћ и граде нови идентитет. „Зависници се суочавају са кризом сопственог наратива што је резултат стигматизованог и исквареног идентитета“ (Sremac 2010: 55–56). Успостављање односа са стручним тимом помаже зависницима да превазиђу дистанцу које друштво има од њих и да новим ставовима поврате изгубљено поверење. Испитаници не осећају кривицу или стид због ранијих поступака и отворено говоре о својим лошим делима и новим ставовима. Од социјално некомпе-

тентних особа стручни тим ствара јако комуникативне особе. Стигматизован идентитет се заменио потпуно новим без и трунке сећања на трауматични период. Испитаница која је у време болести зависности имале бисексуалне односе и варала партнера, поново се вратила на хетеросексуалност и верност.

Ма то је Содом и Гомор! (...) Већ четири године смо заједно и ни једном га нисам преварила!

Бивши зависници постају мотивисани, уписују факултете и завршавају их успешно. Само једна од испитаница је имала грађанско и црквено венчање и добила дете. Посветила се породици, учењу и Цркви. Бивши зависници имају позитиван однос према себи и према својој околини. Постају мотивисани и проналазе смисао и испуњење сопственог живота без икаквих супстанци. У такозваном новом животу дрога није потребна да би се изградио лични стил. Тачка преокрета је инцидент који вуче зависнике на дно дна.

Банда је покушала да га убије. Шетао је тротоаром а они су кренули на њега колима.

У другом случају тачка преокрета је била јављање родитељима да им се дете дрогира.

Он је довео и рекао: „Ваше дете се дрогира. Ви ни не знате колико је мени стало до ваше ћерке.“

Тата је нашао мој дневник. Он је читао све странице и плакао, кад он који никад није плакао, почео је да плаче као мало дете.

У биографији сваког зависника постоји пуно покушаја безуспешног скидања.

Одвео сам га у манастир Рукумију, код оца Симеона, причали су и отац је реко да ће се излечити, да је добар и има девојачку душу, а он шта све ради!

Одвео сам га на Теолошки факултет, Владика Порфирије га је лепо дочекао, поздравио се са њим: „Здраво Х.“ Пољубио га три пута, причао са њим лепо и чекали смо да га приме у мушку кућу. Друштво му направило испраћај, као неће се

видети шест месеци... Отишао је у манастир и побегао после три дана.

Отишао је у манастир Каково у Грчку. Пуно ради, угојио се има преко сто кила. Може да пије и пуши поподне, ал' њему је тамо досадно, тамо би мени било лепо, ал' он је млад.

Међу мојим испитаницима 3 зависника су се излечили сами, „скидањем на суво“. Овакво лечење је ређе (27% у мом истраживању), а јавља се у породицама професора, зубара или свештеника.

Отишао сам у Париз. Кад сам видео да тамо могу да имам изложбу, одлучио сам да се скинем на суво затворен пар недеља у соби. Сад сам чист већ шест месеци.

Прича се одвија углавном у породици у којој социјалне везе не функционишу на прави начин.

Моја мама не воли мог оца. Он јој је био први. Спавају у истом кревету, али свако имају своју половину. Рекла ми је да испробам везу са што више њих да знам који је за мене.

Ја никад нисам видео свог оца. Оставио је маму док се још нисам ни родио, није желео да зна ништа о мени. Ја га ни не кривим, ја га разумем, он је уметник.

Његова мама буквално дели дрогу, пола њој пола њему.

Простори које зависници најчешће користе за конзумирање наркотика су њихове собе и тоалети, али се оно може обавити и у кафићу, на изложби, матури или музичком концерту. Међу активним местима за организовање свирки су СКЦ, Дом омладине, Академија, а раније Барутана и Индустрија.

Он јако лепо пише, пише песме за МС-јеве. Наступали су у Дому омладине.

Нашла сам их на рејву, у WC-у Барутане. Никад их пре нисам видела, једна је рекла 'Хоћеш?', узела сам без размишљања и пукнула се у вену! Само сам се два пута радила у вену.

Међу сплавовима то су били Егзајл и Колос. Није тајна ни да се конзумација наркотика обавља и на фестивалима попут Егзита. Зависници се увек идентификују са музичарима, клошарима или дилерима, што значајно утиче на радње и циљеве зависника. Да би се постигао циљ односно задовољење за наркотиком почиње да се краде и лаже. Из наведених исказа можемо утврдити да се прво догоди траума, да се после ње користе наркотици, да се догађа преокрет и да после њега следи расплет.

Православна религиозност

Срђан Сремац објашњава процес промене између две контрадикторне приче (Sremac 2010: 60). Редефинисање сопствене приче доводи до усвајања новина које до тог тренутка нису биле прихватљиве. Стари наратив се доводи у питање, а затим и одбацује. Биографска реконструкција има повлашћен положај у односу на урушен идентитет. Јеромонаси и свештеници у разговору оспособљавају зависника да поверује у психолошко благостање и ослободи се осећаја психолошке кризе. Бивши зависници аутоматски посредством саговорника све остале идентитете (расни, национални, полни, родни, музички) подређују верском идентитету. Уместо криминалца, хомосексуалца, бисексуалца и зависника на животну сцену ступа поштени радник, родитељ, хетеросексуалац и независна личност. Нови религијски идентитет замењује стигму. Преобраћање се наставља и бивши зависници креирају своју будућност у религијском културном хоризонту. Нови идентитет се повезује са колективном припадношћу православног храма који их прихвата са новим прихватљивијим идентитетом. Стари идентитет се повезује са мраком, подрумом и андерграундом, а нови са светлошћу, висином и Црквом. Идентитет није херметички затворен ентитет, него се стално прерађује и изнова прича. Нови наратив се гради у заједници са Богом утемељеној и на интеракцији са верницима. Посебну подршку пружају родитељи или рођаци који су кренули у Цркву.

Брат ми је ветеринар и постао је јако религиозан, сваке недеље иде у Цркву и стално се моли.

Отац Симеон ми је рекао да ноћу кад ми је најслађи сан, устанем на молитву и да се молим за њега.

Моја мама није веровала у Бога. Она је рекла за Марију Магдалину да је курва и да је ко зна шта радила са мушкарцима. На

њен празник они (ћерка и зет) су погинули у саобраћајној несрећи. Она је убеђена да је то због тога. Она је рекла да би се убила да нема религије, ја сам јој рекла: „Ја чак ни немам религију!“ Она је тад полудела.

Завршна разматрања

У лечењу болести зависности најбитнија је социјална интервенција, како би се зависник/ца ослободио/ла нездравог социо-културног окружења. Зависник се издваја од ризичног друштва које толерише наркотику, а ‘увлачи’ у свет лекара, психолога и верских актера. Социјална подршка је услов да би се зависник ослободио лошег утицаја скривене популације.

Разредна ми је правдала часове, уместо сто уписала ми је десет.

У болницама и манастирима се зависници упознају са научном и теолошком литературом, што им помаже да превазиђу болест и слабо културан социјални оквир, и директно их уводи у свет знања, самоконтроле и здравог друштва.

Почео сам и да учим. Знам да то није баш тако популарно.

Зависници конструишу своје идентитете кроз митске личности и научнике, што им даје додатну подршку, поред хоспитализације односно манастирско-побожног живота. Осећај припадности заједници најбоље утиче на прихватање, потврду и конструкцију идентитета која се одвија унутар ње. Најзначајнији допринос анализе наратива и/или дискурса огледа се у бољем разумевању интерперсоналног домена. На табели коју дајемо у наставку могу се сагледати два идентитета и два социо-културна окружења бившег зависника дроге. Док је болест зависности била у пуном маху испитаници су се облачили клошарски, тетовирали и ‘пирсали’, одлазили на свирке, одобравали или имали промискуитетне, кратке, хомосексуалне или бисексуалне везе (80%), а после опоравка брак и родитељство. За време коришћења дроге се бежало из школе и слушала се музика, а после на сцену поново наступају наука и Бог.

Шта је са младим панкерима данас? Још верују у анархију?
(смеје се)

Ма ја верујем у Бога!

Стигма идентитет	Опорављен идентитет
Зависност	Слобода
Хомосексуалност/бисексуалност	Хетеросексуалност
Тетовирање, пирсинзи	Скидање пирсинга, прикривање тетоважа
Музика и улица	Школа и дом
Атеизам	Религиозност
Физички послови	Интелектуални послови

Табела 1. Однос стигма и новог идентитета и окружења међу корисницима дроге

* * *

Литература

Baćanović, Višnja (2008), „Ispitivanje socijalnih aspekata lečenja nar-komanije – religija kao činilac integracije“, *Religion and tolerance, The Journal of the Center for Empirical Researhes of Religion*, Vol. VI, No. 10, July–Decembar, 129–145.

Đurčić, Igor (2008), „Robovi lažne nade“, *Religion and tolerance, The Journal of the Center for Empirical Researhes of Religion*, Vol. VI, No. 10, July–Decembar, 39–47.

Жикић, Бојан (2006), *Антропологија АИДС-а. Ризично понашање ин-травенских корисника дроге*, Београд: Српски генеалогски центар и Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета.

Mijić, Emilija (2008), „Primena folklornog dijamanta na idiokulturi no-vobeogradskog bloka“, *Etnološko-antropološke sveske*, No. 12 (1), 125–137.

Pavlović, Jelena; Džinović, Vladimir; Milošević, Nikoleta (2006), „Teorij-ske pretpostavke diskurzivnih i narativnih pristupa u psihologiji“, *Psihologija*, Vol. 39 (4), 365–381.

Ristivojević, Marija (2009), „Uloga muzike u konstrukciji etničkog identi-teta“, *Etnološko-antropološke sveske*, No. 13 (13), 117–130.

Sremac, Srđan (2008), „Theoretical approaches to coping with crises and conversation“, *Religion and tolerance. The Journal of the Center for Empirical Researhes of Religion*, Vol. VI, No. 10, July–Decembar, 55–71.

Sremac, Srđan; Radić, Tatjana (2010), „Bio sam navučen. Transformativ-no iskustvo bivših zavisnika: Uloga narativnog identiteta, religijske konverzije i socijalne podrške u procesu rehabilitacije“, *Antropologija*, No. 3(10), 49–71.

Sremac, Srđan; Mijić, Emilija (2011), „Protestantska etika kao model le-čenja: Uloga religioznosti i/ili duhovnosti u rehabilitaciji heroinskih zavisnika na primeru Reto-centra“, *Teme* (3), 969–991.

Примљено: 24. 9. 2015.
Одобрено: 15. 10. 2015.

ORTHODOX TREATMENT OF DRUG ADDICTION

Anja Abramović

The New Balkans Institute, Belgrade

***Summary:** The topic of this article is the personal confession of dependence and social environment that treats drug users. Family support in this case is not sufficient, and religion and interviews with experts are seen as key aspects of this process. The narrative is important because we learn the story firsthand and it tells us about substance abuse, crisis, violence and stigma. Support and interviews of professionals to help an addict to overcome and to forget the crisis, build confidence and focus on success in school, work and parenting. Addicts build a new identity and gain confidence. In addition, many of them want to be baptized and go to church. Some of the addicts are treated in hospital, the other under house arrest or in a cottage, and a third visit monasteries.*

***Key words:** drugs, rural, family, treatment, protective factors.*